

11. Magyar Ókortudományi Konferencia

Absztraktok

ELTE BTK (Rákóczi úti épület),
2014. május 22–24.

mok11.elte.hu

Egyiptológia – tegnap és ma

ALMÁSY ADRIENN

„Kétnyelvűség és írástudatlanság”

Grafikai és helyesírási hibák a gebel el-silsilai görög és démotikus feliratokban

Több száz görög és démotikus graffitó borítja a gebel el-silsilai kőbánya falait melyek tartalmi szempontból két adott formulát követő, különböző istenségeknek szánt adorációk. A szövegek jelentősége abban rejlik, hogy hozzájárulnak a korszak (Augustus, Tiberius és Claudius kora) és a terület proszopográfiai feltérképezéséhez.

Mind a görög, mind pedig az egyiptomi feliratok többségét a bányában dolgozó egyiptomi munkások (főként a magasabb pozícióban levők) hagyták maguk után, amire a démotikus feliratok és görög szövegekben szereplő nevek mutatnak rá: ez utóbbiak ugyanis főként egyiptomi nevek görög változatai. Az egyiptomi nevek görögre fordítását a szóbeli görög nyelvhasználat erősen befolyásolta, ami arra utal, hogy a görög nyelvtudás ennek megfelelően inkább szóbeliségen alapult, mint írásbeliségen.

Előadásommal a gebel el-silsilai görög és démotikus szövegekben fellelhető „hibák” alapján a területen dolgozók írástudását illetve kétnyelvűségük mértékét vizsgálom meg.

BARTOS FRUZZSINA

A királyi pohárnokok szerepe az Újbirodalom idején

A királyi pohárnok vagyis *wb3 nsw* mint kifejezés a Középbirodalom alatt jelent meg, az ezen hivatal viselő személyek száma azonban csak a 18. dinasztia elején kezdett növekedni, és ez a növekedés úgy tűnik, a 19-20. dinasztia alatt érte el csúcspontját. Nyilvánvaló tény, hogy korábban is álltak pohárnokok az uralkodó szolgálatában, ám úgy tűnik, addig nem tartották szükségesnek megkülönböztetésüket aszerint, kinek a személyéhez köthető a szolgálatuk. Miért jelent meg és terjedt el viszonylag rövid idő alatt ez a megnevezés? Miért tartották fontosnak megkülönböztetni a király pohárnokát általában a pohárnokoktól? A kérdésekre a válasz a királyi pohárnok hivatali helyzetének és feladatkörének változásában keresendő. A valódi pohárnoki feladatokat mind szélesebb és változatosabb körű, bizalmi feladatok váltották fel, melyeket mint az uralkodó megbízottjai láttak el. Ennek következményeképpen, bár a királyi pohárnok cím első hallásra nem feltétlenül utal erre, egyre magasabb pozíciót töltöttek be a társadalomban és a hivatali ranglétrán is.

BÁCS TAMÁS

A figurális osztrakonok kérdéséhez

Az újbirodalmi király- és elitsírokat készítőkhöz tartozó egyik legváltozatosabb tárgy típusát a figurális osztrakonok jelentik. Habár nem kizárólagosan, de előfordulásuk elsősorban Thébára jellemző, itt is elsősorban a XIX. és XX. dinasztiaiak korára. A művészettörténeti diskurzust, amely mindenkor kivételezett műfajként kezelte az osztrakonok ezen csoportját, elsősorban, mint a dekoratív szabályain túllépő, informális művészeti önkifejezés megnyilvánulásai nyugtázták le. A csoport azonban nem közel azonos, hanem igen változatos képi repertoárral, szélsőségesen változó igényességgel vagy művészi képességekkel, különféle megfontolásokról készített darabokból áll. Bár az egyes thébai darabok szorosan kapcsolódnak és ezért pontosan tükrözik az őket létrehozó egyén vagy közösség tevékenységi körének összetettségét, sok osztrakon vagy tematikailag zárt osztrakon csoport keletkezésének kontextusát a vártnál mégis nehezebbnek bizonyult meghatározni.

Az osztrakonok tematikus vagy lelőhely szerinti megszokottabb feldolgozási kerete helyett ezért az előadás egy más megközelítést választva Deir el-Medina XX. dinasztia végén élt vezető festője, Amenhotep figurális osztrakonjainak vizsgálatán keresztül kísérel meg értelmezési lehetőségeket felvetni.

DEMBITZ GABRIELLA

Maszaharta építési tevékenysége Thébában

A 21. Dinasztia történelme az elmúlt évtizedben ismét a tudományos érdeklődés középpontjába került, azonban a korszakkal foglalkozó tanulmányok nagy része főleg az időszak kronológiai nehézségeire keres választ, vagy nyelvészeti problémákra koncentrált.

Maszaharta a 21. dinasztia közepén, I. Pszuszennész taniszi király uralkodása alatt, apja, I. Pinodzsem halálát követően töltötte be a karnaki Amon főpapja és a nagy hadseregpap tisztségeket, azonban önállóan valószínűleg csak rövid ideig tevékenykedhetett.

Előadásom célja Maszaharta építészeti tevékenységének elemzése és emlékműveinek bemutatása. A főpap felirata, szobrai és a karnaki Amon templom IX. pülónjának közelébe elhelyezett áldozati jelenetekkel díszített kapuja, csekély számuk ellenére is, fontos adalékul szolgálnak a 21. dinasztia vallási, szociális és politikai viszonyainak megértéséhez.

ENDREFFY KATA

Reliefdíszes kótálgák a görög-római kori Egyiptomból

A hellénisztikus és császárkori egyiptomi művészet egy kevésbé ismert emlékcsoportját alkotják azok a kisméretű, jellemzően sötétszínű kőből (szteatit, serpentin, pala) készült tálgák, amelyeket külső oldalukon domborműves növényi motívumok, belső felületükön egyiptomi istenek szintén domborműves ábrázolásai díszítenek. Ebbe a csoportba tartozik a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének egy közöletlen darabja Isis-Hathor és a sólyomfejű Hórusz ábrázolásával, valamint egy magángyűjteményben őrzött tálgák a trónoló Harpokratés alakjával. Az előadás e két darab bemutatásával egyben a tárgycsoport egészének pontosabb értelmezésére is kísérletet tesz.

FÁBIÁN ZOLTÁN IMRE

A legrégebbi díszített thébai sírok környékén

A „százkapujú Théba” korai történetéről nagyon kevés forrással rendelkezünk. A legkorábbi ismert helyi előkelőségek sziklasírjai közül négyről van tudomásunk, mindegyikük az el-Hoha dombon van. Az egyiket, Szeni-iqer sziklasírját (TT 185) az utóbbi években tudtuk feltárni, miután a sír bejáratára épült, nagyméretű vályogházat lebontották. Így amellet, hogy világosabbá váltak a legkorábbi ismert thébai sírok építészeti jellegzetességei, dokumentálhatóvá vált Szeni-iqer két domborműve, illetve a sír belső helyiségében egy nagyméretű festmény-együttest is feltártunk. A festmények Szeni-iqert és családját ábrázolják, gazdag áldozati jelenetsorokat és egy hosszabb, önéletrajzi jellegű hieroglif feliratot is tartalmaznak; tisztításuk, restaurálásuk folyamatban van. Az előadás a kutatás eddigi eredményeit és további kérdésfelvetéseit ismerteti.

FERÓ ESZTER

*Az egyiptománia jelensége az újkori Magyarországon,
avagy hogyan kerül piramis egy Esterházy kastélyparkba?*

Az ókori egyiptomi kulturális hagyományoknak Nyugat-Európa művészet- és művelődéstörténetében, vagy az egyiptomi arab identitás kialakulásában játszott szerepével számtalan külföldi szakirodalom foglalkozik. Magyarországon Horváth Judit Egyiptológiai

Füzetekben megjelent írásának középpontjában elsősorban az egyiptológia tudományának hazai kialakulása áll, ilyen módon forrásai között főként történeti munkák, hírlapcikkék és Mahler Ede munkásságával kapcsolatos iratok találhatóak. Gaboda Péter a magyar-egyiptomi diplomácia és a műgyűjtés összefüggéseire világított rá, míg Komár Krisztián az Osztrák-Magyar Monarchia és az újkori egyiptomi állam kapcsolatrendszerét boncolgatta.

En ezen előadásomban arra keresem a választ, hogy Magyarországon létezik-e kézzel fogható tárgyi, építészeti megnyilvánulása a 18-19. században az ókori Egyiptom iránti érdeklődésnek. Amennyiben léteznek ilyenek, milyen formában, hol lelhetőek fel és hogyan illeszkednek az Európában a római kortól kezdődő egyiptománia körébe, illetve milyen, a korszakra jellemző eszmerendszer állhat a háttérükben.

FULLÉR ANDREA

A kaposvári Szivárvány Mozi

A hazai filmszínházak között több szempontból is különlegességnek számít Kaposvár 1928-ban épült Városi Mozgóképszínháza, amely hazánk egyik legrégebbi mozija. Valódi kuriózum, mert jelenleg ez az egyetlen ismert magyarországi mozi, amelynek dekorációjában jelentős hangsúlyt kapott az ókori Egyiptom vizuális formanyelve, és szintén kiemeli a sorból az, hogy bár megújult formában, több funkcióval megtöltve, de eredeti rendeltetését szintén megőrizve továbbra is moziként üzemel.

Az épület egyiptizáló dekorációjára L. Balogh Krisztina: a kaposvári Szivárvány Kultúrpalota a szecesszió és az art deco fordulóján c. előadása, valamint a Szecessziós Magazin moziról szóló cikke kapcsán figyeltem fel. Mind az írás mind pedig az előadás arra ösztönzött, hogy érdemes és szükséges a mozi egyiptizáló dekorációjával szakmai szempontból foglalkozni, mivel az egyiptomi elemek interpretációja érzékelhetően nehézséget okozott a témával foglalkozó, de más szakterületeken jártas szakemberek számára.

Előadásom célja, hogy bemutassam a mozi egyiptomi elemekben gazdag dekorációját, amely mindeztidáig rejtve maradt az egyiptológia előtt, valamint azt, hogy milyen tévedésekhez vezethet a felújítás során, ha kellő szaktudás nélkül félre interpretálnak egy egyiptomi elemet. Végül, de nem utolsósorban az előadás lehetőséget biztosít arra is, hogy bővítse a hazai egyiptománia témakörébe sorolható ismert kultúrtörténeti emlékek számát.

HASZNOS ANDREA

„A műfordítás alkotás és nem másolás”, avagy a koptok és a fordítás

A kopt irodalmi nyelv kialakulásában és formálódásában igen fontos szerepet játszottak a Szentírás fordítások, görögből. A kopt szerzők, az elsők és legjelentősebbek között Pakhóm, már ezek után és részben 'ezeken felnőve' kezdtek önálló műveket alkotni koptul.

A fordítás maga egy igen összetett tevékenység, amely során a fordítónak a forrás- és a célnyelvet is igen jól kell ismernie, valamint figyelembe kell vennie a fordítandó szöveg műfaját, stílusát, nyelvi sajátosságait. Ez nem könnyű munka, és bizony még nehezebb, ha két olyan különböző nyelv között kell 'átjárást' találni, mint a görög és a kopt. A fordító dilemmáit enyhíti, ugyanakkor lehetőségeit szűkíti, ha szent szöveggel van dolga – ilyenkor ugyanis valamit biztosan nem tehet meg: nem távolodhat el az eredetitől, még akkor sem, ha a célnyelv más szórendhez vagy mondattani mintához 'szokott'.

Előadásomban néhány példán keresztül mutatom meg, milyen stratégiát alkalmaztak a kopt Újszövetség-fordítók, és mindez hogyan viszonyul a kopt szerzők saját, önálló írásaihoz.

HORVÁTH ZOLTÁN

„Nem ajtó az égre, hanem... csillagkapu!” Egyiptomémek, paleoasztronauták, valamint a titkos és veszélyes múlt mítosza az ezredforduló közönségfilmjeiben

A huszadik század végén és az ezredforduló táján forgatott közönségfilmek, s különösképpen a kalandfilmek, a kosztümös/bibliai motívumokra épülő vizuális narratívák és a *science-fiction* elemeit ötvöző alkotások, egy régi hagyomány folytatásaként előszeretettel merítettek az ókori Egyiptom jelképtárából. Az óegyiptomi civilizáció bonyolult felépítményét néhány ikonikus jellé, motívummá leképező filmek komoly művészi értéke talán megkérdőjelezhető, és hajtóerejük is részben jól kiszámított üzleti megfontolásokból fakad, mégis, gazdag audio-vizuális eszköztáruk segítségével a valóság olyan erőteljes (és alternatív) szimulációit képesek közvetíteni, hogy laikus közönségük tekintélyes része ezekből kiindulva alakítja ki (vagy általuk látja megerősítve) az archaeológiára, a régész karakterére vagy éppen az emberi őstörténetre vonatkozó elképzeléseit. Az előadásban hivatkozott filmek kínálta múlt képe rendszerint áltudományos teóriák mentén épül fel és nem nélkülözi a tárgyakban vagy eseményekben megnyilvánuló természetfelettit, a régészet ábrázolása bennük inkább mitikus mintsem tényszerű, a „felfedező” felső karaktertípusába tartozó régész-egyiptológus alakja pedig erősen romanticizált. Bármennyire is távol esnek ezek a sztereotip képzetek a hétköznapok szakmai valóságától, némelyek közülük szorosan kötődnek a régész egyéni és csoportidentitását megalapozó kulturális formákhoz, sőt, akár a szakemberrel szemben támasztott társadalmi elvárásként is megjelenhetnek a nagyközönséggel folytatott párbeszéd során. A sikeres párbeszéd előfeltétele tehát, hogy tudomány képviselői üzeneteik közvetítésekor figyelemmel legyenek a róluk és szakterületükről alkotott populáris elképzelésekre, függetlenül attól, hogy áldásként vagy átokként élük-e meg azokat. Ennek szellemében az előadás áttekintést nyújt a mainstream *science-fiction* filmek, s különös tekintettel az 1994-es mozisiker, a *Csillagkapu* (*Stargate*) Egyiptom-recepciójának főbb vonásairól, ideértve annak bemutatását, miképpen válhatnak a vásznon a gondosan megválasztott egyiptomémek aktuális politikai üzenetek hordozóivá.

IRSAY-NAGY BALÁZS

Égbe vezető lépcsők az egyiptomi Királyok Völgye újbirodalmi királlysírjaiban

A Királyok Völgyében található királlysírok építészeti szerkezetében az ún. felső pilléres csarnok („obere Pfeilerhalle”, Abitz 1974) először III. Thotmesz sírjában jelenik meg (KV 34), és az összes befejezett, király számára készített sírban megtalálható. Vallásos szimbolikáját Friedrich Abitz 1984-ben mint Ozirisz ítélőcsarnokát határozta meg, a XIX. és a kora XX. dinasztia királlysírjai dekorációja alapján (I. Széthitól, KV 17, III. Ramszeszig, KV 11). Az előadás mellett érvel, hogy megkülönböztethető a ramesszida sírokban található négy pilléres csarnok a thutmozida kétpilléres csarnoktól, és csak az előbbi jelképezi Ozirisz ítélőcsarnokát. A XVIII. dinasztiabeli sírok esetében más vallásos szimbolikát és funkciót lehet feltételezni, amely melletti érvelés 1. III. Thotmesz sírjának dekorációs programja; 2. az összes thutmozida királyi sír alaprajza; 3. az ugyanezekben a sírokban talált sírmelléklet-maradványok; és végül 4. az Amarnai Királlysír dekorációs és alaprajzi szerkezete alapján történik. Ahogyan az alsó pilléres csarnok, a sírkamra, a Duatot szimbolizálja, úgy a felső pilléres csarnok az eget jelképezi és képezi le, együtt alkotva a két teret, amelyben a halott király posztmortális létét tölteni fogja. Amennyiben a felső pilléres csarnok az ég, akkor természetesen a sírkamrából ebbe felvezető lépcsők a Duatot kötik össze az éggel.

JASPER KATA

*Egy óegyiptomi isten karakterének kibontakozása:
Ha a Piramisszövegek és a Koporsószövegek néhány mondásában*

Az egyiptomi szövegekben leggyakrabban a *Nyugat ura* jelzővel megjelenő *Ha* a Nyugati-sivatag megszemélyesítő istene, akinek neve vagy alakja sok esetben jelzi a nyugati égtájat. A földrajzi értelemben felfogott nyugat fogalmán túl az isten neve számos szállal kötődik a túlvilágként megjelenő sivataghoz és Nyugathoz is, szűkebb értelemben pedig egy olyan tájhoz, amely egyfajta liminális zónát képez az evilág és a túlvilág között, és erősen kapcsolódik a túlvilági újjászületés képzetéhez.

Kevésbé világos ugyanakkor az a folyamat, amely során ez az istenkép kialakult. Annál is inkább, minthogy a Piramisszövegek ezzel kapcsolatban nem annyira informatívak, és az isten számos alkalommal később is tetten érhető szerepei sokkal inkább a Koporsószövegekben tűnnek kibontakozni. A jelenségre a választ néhány évtizeddel ezelőtt a két korpusz eltérő természetében keresték volna. Mára felülvizsgálatra szorul az a nézet, amely szerint a Piramisszövegek olyan, eredetileg az uralkodói piramisok föld alatti termeinek falára vésett szövegek lennének, amelyek az óbirodalmi halotti kultuszban a királyi kultusz kizárólagosságának indikátorai, és amely az elit és a közemberek számára a központi hatalom meggyengülésével és a vallás demokratizálódásával vált elérhetővé, miközben a Koporsószövegek egy későbbi időszak jellemző termékei, egy nemkirályi műfaj reprezentációi volnának.

Az előadás a két korpusz szerkesztéséről, egymáshoz való viszonyáról szóló kutatások recens eredményei tükrében kívánja vázolni az isten karakterének fejlődését, amelyről így a korábbiakhoz képest új képet kaphatunk.

NÉMETH BORBÁLA

A thébai Szeni-iqer sír (TT 185) önéletrajzi szövege – a kutatás jelenlegi állapota

Az előadás a thébai Khokha-domb déli lejtőjén található Szeni-iqer sír (TT 185) második termének falán található szöveg megfejtésének és feldolgozásának pillanatnyi állapotát mutatja be. A kutatás folyamatát, valamint az értelmezés különböző részleteit vázolja fel, mely a Fábián Zoltán előadásában elhangzottakhoz kapcsolódik.

PRISKIN GYULA

A teljes holdciklus ábrázolásai a görög-római templomokban

A szakemberek körében sokszor hangoztatott nézet szerint az ókori egyiptomiak tartózkodtak attól, hogy a holdciklus csökkenő fázisára kifejezett utalásokat tegyenek, hiszen ez a periódus nem az újjászületést, hanem a hanyatlást, s közvetve a halált idézte meg. Ennek ellenére a görög-római templomokban számos, a holdciklus egészét bemutató ábrázolás maradt fenn. Ezek az ábrázolások két csoportra oszthatók. Az egyikbe azok a Honszu karnaki templomában, illetve közvetlen környékén található jelenetek tartoznak, melyeknek az interpretációja egyértelmű. A másik csoportot az Edfuban, Denderában és Esznában található komplexebb ábrázolások alkotják, melyekkel kapcsolatban a kutatók különböző, gyakran szögesen ellentétes értelmezéseket fogalmaztak meg. Előadásomban ezeknek az ellentmondásoknak a feloldását kísérem meg, egyrészt az egyes ábrázolások képi és szöveges részleteinek alapos vizsgálatával, másrészt a különböző helyeken található jelenetek közötti hasonlóságok és párhuzamok feltárásával.

SCHREIBER GÁBOR

Egyiptom és Iónia a szaiszi kor végén. Kitekintés Thébából (Felső-Egyiptom)

A görög világ és Egyiptom közötti kapcsolatok a Kr.e. 7. század második felében a Nílus-deltában fekvő Naukrátisz megalapításával minőségileg új fázisba léptek. A kereskedelmi és kulturális kapcsolatok a következő évszázadban fokozatos fejlődést mutattak és nem szűntek meg akkor sem, amikor Kr.e. 525-ben Egyiptom az Akhaimenida Birodalom tartományává vált. Az előadás témája a keleti görögség egyiptomi szerepének vizsgálata a thébai lelőhelyekről, köztük az ELTE ásatásairól az utóbbi két évtizedben előkerült új evidenciák tükrében.

TAKÁCS GÁBOR

Gyökely az óegyiptomi etimológiában

A hajlam a gyöketimológiára tágabban szinte az egész sémi-hámi nyelvcsalád nyelvészeti kutatásában jelen van, de a tendencia kritikus vizsgálata a szemitológiában épp csak elkezdődött, az egyiptológiában pedig pl. a névszavak deverbális levezetése csupán a homofónia alapján egyenesen evidens, mindennapos szokás. Ezt kérdőjelezi meg az előadás a sémi-hámi komparatiztika újabb eredményei fényében és kijelöli e sajnos gyakran félrevezető automatizmus korlátait.

VÉGH ZSUZSANNA

Társadalmi hierarchia és az abüdoszi Ozirisz-ünnepségeken való részvétel lehetőségei

Az elmúlt évtizedben a bölcsészettudományok területén, így az egyiptológián belül is egyre erősebbé válik az az irányzat, miszerint az egyes tudományterületek kutatóinak egyrésztől általánosabb elméleti kérdésfelvetésekre kell speciális válaszokat keresnie, másrésztől pedig más tudományterületekről ismert módszereket kell alkalmaznia a saját szakterületén belül. Ideális esetben a végső cél olyan modellek kidolgozása, amely egyrésztől megmagyarázza a saját anyagában megfigyelt jelenségeket, másrésztől viszont túlmutat az adott szakterületen és más kontextusokban is alkalmazható lehet.

Hogy az interdiszciplinaritásra való törekvés minden esetben megvalósítható-e, vagy feltétlenül szükséges-e, az egy vitatott kérdés. Mindenesetre az egyiptológián belül is megjelent számos olyan kérdésfelvetés, melyet eredetileg más területeken belül fogalmaztak meg, például az irodalomtudományban vagy a szociológiában, de az egyiptológiai kutatásban is különösen termékenynek bizonyultak. Az előadásomban egy esettanulmányon keresztül mutatom be egy, a szociológiából származó kérdésfeltevés alkalmazásának lehetőségeit. A korai kutatások az abüdoszi sztélék szövegeinek nyelvészeti és tartalmi elemzésére szorítkoztak, és ezek alapján próbálták a középbirodalmi Ozirisz-ünnepségek menetét rekonstruálni. A kutatásokból azonban kimaradt a szövegek kontextusának vizsgálata, éspedig, hogy a sztélék többsége egy nyilvános térben volt felállítva, és az egyének a sztélék felállításával nemcsak az ünnepségeken való örök részvételt kívánták biztosítani, hanem egyben a mindenkori közönség előtt a saját (előkelő) státuszukat reprezentálni. A kettő részben összefüggött, hiszen az ünnepségek bizonyos szakaszain csak a legszűkebb elit vehetett részt. A státuszreprezentációra való törekvés mindenesetre befolyásolta a sztélék szövegének tartalmát, illetve a szövegek és az ábrázolások viszonyát. Az előadás célja ennek a befolyásnak az elemzése, illetve annak a bemutatása, milyen új eredményekkel járulhat hozzá az ünnepségek hagyományos rekonstrukciójához az a kérdésfeltevés, milyen eszközökkel próbálták a sztélék állítói saját, a közösségi hierarchiában elfoglalt pozíciójuknak emléket állítani.